

Oroszország energiahatalmi szerepében a G8-találkozó előestéjén

Ludvig Zsuzsa

A csúcserkezetek „G7 és Oroszország” formuláját 1998 után olykor felváltotta a G8-megnevezés, de csak a 2002-es kanadai találkozó emelte Oroszországot teljes jogú taggá a világ vezető államait tömörítő csoportosulásban. G8-tagságának megalapozottságát az ország világgazdasági súlya okából mégis sokan megkérdőjelezik, ugyanis az orosz gazdaság teljesítménye körülbelül a hollandéval vethető össze. Viszont vásárlóerő-paritáson számolva a világ bruttó termeléséhez való hozzájárulása megközelíti Olaszországét (2005-ben 2,6%). Ráadásul minden kétséget kizáróan a világ egyik legjelentősebb energiahatalma: a globális földgázkészletek egyharmada fölött rendelkezik, és földgáztermelése a világ termelésének durván egynegyedét, az olajé pedig egynolcadát teszi ki. A 2006-os, első ízben orosz rendezésű G8-csúcson a házigazdák javaslatára került a főbb napirendi pontok közé az energiabiztonság, aminek izgalmas hangsúlyt ad az ez év eleji orosz–ukrán gázárháború.

Mire használja Oroszország energiahatalmi pozícióit odahaza és külkapcsolataiban? Hogyan használja ki a magas olajárak kínálta lehetőségeket? Ami a belső gazdasági hatásokat illeti, Oroszország gazdaságodik, felhalmoz. Rekordokat döntögetnek, s hétről hétre hihetetlen ütemben gyarapodnak az ország valutatartalékai. Értékük június végén megközelítette a 250 mil-

liárd dollárt, és csak június utolsó hetében több mint egymilliárd dollárt tett ki a növekmény! Soha nem látott magasságba emelkedett az orosz költségvetés többlete; GDP-hez mért aránya az első negyedévben elérte a 14 százalékot! Az 1998-as válságból bölcsen tanuló Oroszország jó néhány éve stabilizációs alapot hozott létre, amelybe az olajárak bizonyos szintje feletti többletbevételeit helyezi. Egy tavaszi döntés értelmében az alaphoz felhalmozott összeget – leginkább inflációs félelmek miatt – egyelőre külföldi államkötvényekbe fektetik. Az orosz gazdaság gyengeségének tükrében – strukturális problémák, kedvezőtlen iparszerkezet, elavult termelőberendezések, infrastrukturális hiány, erodáló tudományotechnikai potenciál – és a szociális feszültségek ismeretében a lehetséges felhasználási módok skálája igen széles; a téma nem véletlenül gerjesztett a hazai közgazdászok között igen élénk vitát, s ez a vita a jövőben is folytatódni fog. Oroszország az utóbbi években külső tartozásait átütetemesen előtörleszt. Tavaly mintegy 15 milliárd dollár értékben fizetett előre a Párizsi Klub országainak, s 2006-ra is hasonló teljesítmény várható.

Hogyan alakulnak Oroszország energetikai külkapcsolatai? Az orosz földgáz- és nyersolajkivitel körülbelül 70 százaléka az EU25-re jut. Ennek a kiemelt szállító-vevő kapcsolatnak volt a megtestesülése a 2000-

ben megindított energiadialógus, noha sok tekintetben nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. De a 2006. eleji ukrán–orosz konfliktusból származó átmeneti ellátási zavarok az energiadialógus újraértékelésére késztették az Európai Uniót is. Részben ehhez kapcsolható az unió legújabb, 2006. tavaszi zöld könyve. Az energiadialógus alapjának mindkét fél a kölcsönös függést kiáltotta ki. E függés mértéke azonban elméletileg enyhíthető: Oroszország számára a más, az Európán kívüli piacok felé való fokozott nyitással, az EU számára pedig a beszerzési források diverzifikálásával. Mindkét folyamat időigényes, mert a meglévő infrastruktúra a jelenlegi intézményes keretek között nem teszi lehetővé a diverzifikációs célok rövid távon belüli megvalósítását. Az unió hatékony és már a közelebbi jövőben is gyümölcsöt hozó forrásdiverzifikációjának előfeltétele lehetne az évekkel ezelőtt aláírt, de Oroszország által mind a mai napig nem ratifikált energetikai charta, még inkább azonban az ehhez kapcsolódó ún. tranzitjegyzőkönyv, amelyet Oroszország – monopolpozícióit féltve – nem kíván aláírni. Az energetikai charta és az említett jegyzőkönyv elméletileg ugyanis diszkriminációmentes hozzáférést biztosítana az orosz csővezetékrendszerekhez bármely harmadik félnek, azaz Európa számára lehetővé válna a meglévő infrastruktúra mellett is a harmadik országokból származó beszerzés. A diverzifikáció másik útját a hatalmas beruházásokat igénylő olyan új projektek jelentik, mint például a Nabucco-terv vagy az LNG-terminálok kiépítése. Itt a megkerülhetetlen akadály az, hogy míg a tervek, elképzelések többnyire Brüsszelben, illetve tagállami szinten születnek, addig a döntéseket a vállalati szféra hozza meg, amelyre mind a brüsszeli, mind pedig a tagállami ráhatás korlátozott.

A küszöbönálló G8-találkozó egyik nagy kérdése lehet, hogy sikerül-e a G7-ek együttes erejét kihasználva rávenni Oroszor-

szágot az energetikai charta ratifikálására és a tranzitjegyzőkönyv aláírására. Putyin elnök a május végi, Szocsiban megrendezett Európai Unió–Oroszország csúcstalálkozón meglehetősen nyíltan beszélt: Mit kap Oroszország cserébe? Mégsem kizárt, hogy előbb-utóbb Oroszország mégis aláír. Ugyanis, ahogy a kiotói egyezmény kapcsán is megmutatkozott, Oroszország szívesen játszik a nagy IGEN-ekkel és NEM-ekkel. Ez a játék azonban korántsem szeszélyes, sokkal inkább érdekorientált, s gyakran más, stratégiai jellegű döntésekhez kötöten, egy tágabb alku részeként vesz új irányt. Most azonban túl nagy a tét Oroszország számára: a vezetékrendszer feletti hatalom birtokában valójában beavatkozási lehetősége van más államok szénhidrogén-kereskedelmébe. Valójában az sem világos, hogy az energiabiztonság kérdésének napirendre tűzésével mit fontolgat Oroszország? Nem kizárt, hogy Európán túlmutató, de az európai kérdést ügyesen kikerülő globális dimenziójú javaslattal áll elő.

Az energiabiztonság szempontjából az utóbbi időkben különösen előtérbe kerültek a posztszovjet térség energiafüggő államai: Ukrajna, Moldova, Grúzia. Moszkvában nyíltan kimondják, hogy az Oroszországtól „leszakadóban lévő” FÁK-államokat nem kívánják többé az olaj- és gázarak révén dotálni. A döntés logikája érthető, s erre valójában már a 2006-os vitát jóval megelőzően is számítani lehetett. Az igazi kérdés valójában az, hogy a leszakadást örömmel üdvözlő Nyugat hajlandó-e részt vállalni a járulékos anyagi terhek finanszírozásában?

A másik FÁK-at érintő kérdéskör Európa diverzifikációs lehetőségeihez kapcsolódik. Egyrészt az orosz szállításokat elméletileg kiváltó kaszpi térségi, közép-ázsiai szénhidrogének egyelőre főként orosz területeken, orosz vezetékeken keresztül érkezhetnének. Másodrészt, további bizonytalansági tényező, hogy a források gazdái, például Türkmé-

nisztán, Oroszországgal is nagyszabású szállítási szerződéseket kötöttek, s mivel kitermelő kapacitásuk véges, az európai diverzifikáció kérdése mennyiségi problémákat is felvet. Harmadrészt, erőteljes orosz törekvés figyelhető meg a tervezett új diverzifikációs projektekre való „rákapcsolódásra”, akár az adott területen konkurens orosz projektek révén, akár a nyugat-európai tervek végrehajtásában történő orosz közreműködés útján. Negyedrészt, Oroszország újabb pozíciókat próbál szerezni a szomszédos országok vezetékrendszereiben, energetikai cégeiben.

Végezetül az európai szempontból leglényegesebb kérdések: Mi az alapja az orosz részről újabban erősen hangoztatott piacdiverzifikálásnak, vagyis az ázsiai és részben amerikai piacok felé történő nagyarányú nyitásnak? Jelent-e ez veszélyt Európa energiabiztonságára? Oroszország részéről észszerű törekvés az értékesítési piacok diverzifikálása. E mellett szól a kitermelés keletre húzódásának tendenciája is. A keleti nyitásra irányuló törekvések nem új keletűek, hosszú évek tudatos munkája áll mögöttük. Valójában ez a lényege az energetikán túlmutató, általában az orosz külpolitika és külgazdaság-politika optimális alakítását célzó, a politikai gyakorlatban mind a mai napig is tetten érhető Primakov-doktrínának: együttműködni a világgazdaság valamennyi fontos szereplőjével, s ezáltal az orosz politikának nagyobb mozgásteret biztosítani. Végrehajtását Oroszország földrajzi adottságai is megkönnyítik. Kína és Japán, illetve az Amerikai Egyesült Államok mint növekvő jelentőségű orosz energiapiacok realitása nem vonható kétségbe. A tervek fő vonalaikban készen vannak: a készülő olajvezeték elsősorban Japánt célozza meg, de leágazást építenek Kína felé is; gázvezeték is épül majd Kína irányába. A problémát Európa és a felfutó új piacok számára is a mennyiségi korlátok jelentik. Bár az orosz olaj- és gázkitermelés a kétezres évek eleje

óta növekvő tendenciát mutat, a kitermelés mennyiségi oldaláról igen sok a kérdőjel. Tehát vissza-visszatérő kérdés marad, hogy lesz-e elegendő orosz olaj és gáz valamennyi piac igényének párhuzamos kielégítésére? Mindez természetesen nem függetleníthető az európai diverzifikációs – valamint az energiatakarékossági és az alternatív energiaforrások növekvő használatát célzó – törekvések eredményességétől, és ezzel szoros összefüggésben az időtényezőtől sem. Összességében az valószínűsíthető, hogy az Európa–Oroszország stratégiai energetikai partnerség az elkövetkező évek során fennmarad. A szakítás egyik fél részéről sem tűnik logikusnak vagy kivitelezhetőnek, legfeljebb az egymásrautaltság mérséklődése várható.

Oroszország megbízható energiaszállító szerepe a 2006. januári események nyomán sokak szemében megrendült. Mindazonáltal Oroszországnak semmilyen érdeke nem fűződik ahhoz, hogy szándékosan bizonytalanságban tartsa fontos vásárlóit. Az Európának szánt szállítások megbízhatóságához már a múltban sem fért kétség, s ezt az egykori Szovjetunió valamennyi nyugat-európai partnere ma is elismeri. A jelenlegi bizonytalanság leginkább a szovjet utódállamokon belüli dilemmákból ered, amelyekre csak igen nehéz és elhúzódó vajúadás árán születnek majd válaszok. Ráadásul bonyolítja a helyzetet, hogy ezeknek mind az Amerikai Egyesült Államok, mind pedig az Európai Unió kitüntetett figyelmet szentel.

* * * * *

Eddig megjelent számaink megtekinthetők és letölthetők a www.vki.hu weboldalról